

เครือข่ายข้ามพรมแดน: ตัวตนและพลวัต ทางวัฒนธรรมของชาวไทยใหญ่ ในพื้นที่ ชายแดนไทย-เมียนมา

คณิตา มาตา
ธัญญลักษณ์ แซ่เลี้ยว
สมบัติ บุญคำเยื้อง

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาเครือข่ายความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนระหว่างชาวไทยใหญ่ในพื้นที่ชายแดนกับดินแดนมาตุภูมิ และปฏิบัติการของเครือข่ายข้ามพรมแดนของชาวไทยใหญ่ ในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพทั้งการเก็บข้อมูลภาคสนาม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนบ้านผาแตก ได้พกพาเอาความทรงจำเกี่ยวกับบ้านเกิดเมืองนอน ความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรมติดตัวมาด้วย ภายหลังจากก่อสร้างชุมชนชาวไทยใหญ่จึงได้นำเอาความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรมของดินแดนมาตุภูมิมาใช้เพื่อการจรรโลงใจ ปลอดภัย สร้างพลังใจในชีวิต นอกจากนี้ปฏิบัติการเครือข่ายทางวัฒนธรรมข้ามพรมแดนรัฐชาติยังเป็นกุศโลบายในการธำรงอัตลักษณ์ทางศาสนาของชาวไทยใหญ่ไว้อย่างแข็งแกร่ง ความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนยังทำหน้าที่ผลิตซ้ำความเป็นสมาชิกทางสังคมในแบบข้ามรัฐข้ามชาติ ก่อให้เกิด “เครือข่ายญาติธรรมข้ามพรมแดน” และ “เครือข่ายชาติพันธุ์ข้ามพรมแดน” ที่สามารถขยายออกไปได้อย่างกว้างขวางด้วยการเชื่อมต่อระหว่างท้องถิ่นกับท้องถิ่น ผ่านเครือข่ายความเป็นเครือญาติ และเพื่อนบ้านข้ามพรมแดน

คำสำคัญ:

(๑) เครือข่ายข้ามพรมแดน (๒) ชาวไทใหญ่ (๓) ชายแดนไทย-เมียนมา

Transnational Networks: Identity and Cultural Dynamics of Tai Yai in Thailand – Myanmar Border

*Associate Professor Wathinee Boonchalaksi
Phongsak Meunsakda*

Abstract

This research aimed to study the transnational networks between Tai Yai in the border area and their homelands and the operation of the transnational networks of Tai Yai in the Thailand – Myanmar Border. The research employed qualitative research process for data collection from field studies, an in-depth interview and a participant observation. The results revealed that Ban Patak was able to carry memories of their homelands, beliefs, tradition and culture. After establishing the community, Tai Yai transmitted and performed the rituals of their homelands to edify people’s mind, consoling people’s mind and enhancing power of life. In addition, the transnational cultural networks operation is the strategy to maintain the religious identity of the Tai Yai people and remained outstanding. The cross-border relationship reproduced social membership in terms of transnational and created the “transnational networking of Buddhism” and the “transnational networking of ethnic group” that could be expanded extensively by connecting between local and local through the kinship and neighboring countries.

Keywords:

(1) Transnational Border (2) Tai Yai (3) Thai-Myanmar Border

บทนำ

ชาวไทยใหญ่ในรัฐฉาน มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน นักวิชาการจีนเชื่อว่าชาวไทยใหญ่ก่อตั้งอาณาจักรเมืองม่าวหลวงอันยิ่งใหญ่ ทางภาคตะวันตกของมณฑลยูนนาน และแถบไทหนานทางภาคใต้ของยูนนาน โดยสืบทอดมาจากอาณาจักรเตียนเยว่ ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของชาวไทยใหญ่ในเขตยูนนาน และไทใหญ่ในรัฐฉานของพม่า (หวง ฮ่วย คุน, ๒๕๓๗: น. ๑๔๘-๑๕๓) ด้วยอาณาเขตอันกว้างใหญ่ไพศาลของรัฐฉาน หลังจากอาณาจักรเมืองม่าวหลวงสิ้นสุดลง ชาวไทใหญ่ในรัฐฉานถูกแบ่งออกเป็นสองส่วน คือ ไทเหนืออยู่ในประเทศจีน และไทใหญ่ในรัฐฉาน ประเทศเมียนมา ไทใหญ่ในรัฐฉาน มีเมืองใหญ่ทั้งหมด ๑๙ เมือง ได้รับสมญานามว่า “ดินแดนแห่งรัฐสิบเก้าเจ้าฟ้า” หมายถึง อาณาจักรของชาวไต ๑๙ เมือง ที่กระจายอยู่ตามลุ่มแม่น้ำใหญ่ ๓ สาย ได้แก่ แม่น้ำโขง สาละวิน และอิรวดี (อัคนี มูลเมฆ, ๒๕๔๘: น. ๑๗-๑๘)

อาณาบริเวณแห่งนี้ นอกจากอาณาจักรของชาวไทยใหญ่แล้ว ยังประกอบได้ด้วยอาณาจักรของชาวไต-ไท ซึ่งล้วนต่างมีความใกล้ชิดฉันท์เครือญาติกัน ได้แก่ อาณาจักรล้านนา อาณาจักรล้านช้าง และอาณาจักรสิบสองปันนา ความสนิทสนมกลมเกลียวของอาณาจักรไต-ไท ยังหมายรวมถึงสัมพันธ์ภาพระหว่างผู้คนในอาณาบริเวณแห่งนี้ ทั้งการข้ามไปมาหาสู่ค้าขายแลกเปลี่ยนกันมาแต่อดีต นอกจากนี้ ชาวไต-ไท ในอาณาบริเวณแห่งนี้ยังได้รับเอาพุทธศาสนานิกายเถรวาทมาจากอินเดียผ่านมอญและเขมร (Keyes ๑๙๗๗, อังโน พัฒนา กิตติอาษา, ๒๕๕๐: น. ๑๓๘) จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของอารยธรรม อย่างไรก็ตาม ภายใต้บริบทของความเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ที่พรมแดนและความเป็นประเทศได้แบ่งแยกผู้คนในอาณาบริเวณแห่งนี้ให้กลายเป็น

ไทย พม่า ลาว ฯลฯ ทั้งนี้ภายใต้เงื่อนไขของรัฐสมัยใหม่ยังทำให้ชาวไต-ไท ในแต่ละประเทศต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่แตกต่างไปตามเงื่อนไขของแต่ละรัฐ-ชาติ

กรณีของชาวไทยใหญ่ในรัฐฉาน ภายหลังจากการได้รับเอกราชจากประเทศสหราชอาณาจักร ในปี พ.ศ. ๒๔๙๑ ดินแดนรัฐฉานกลายเป็นสนามรบระหว่างกองกำลังหลายฝ่าย จากนั้นสถานการณ์เริ่มรุนแรงและบานปลาย ราวปี พ.ศ. ๒๕๐๕ หลังจากนายพลเนวิน กระทำการรัฐประหารยุบรัฐสภา รวมทั้งยกเลิกการใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. ๒๔๙๐ (ส่งผลให้สนธิสัญญาปางโหลงกลายเป็นโมฆะ) ภาวะวิกฤติจากการสู้รบปราบปรามประชาชนชนกลุ่มน้อย และกองกำลังติดอาวุธชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ ภายใต้อำนาจประเทศสหภาพสังคมนิยมแห่งพม่า ทำให้เกิดคลื่นอพยพของผู้คนในรัฐฉานเข้ามายังชายแดนไทย-พม่าอย่างต่อเนื่อง โดยช่วงแรกมีชาวบ้านจากรัฐฉานตะวันออก เช่น เมืองหมอกใหม่ เมืองปิ่น เมืองต่วน เมืองสาด เมืองพยาก เมืองยอง และเชียงตุง ททยอยกันหนีมายังเมืองท่าขี้เหล็ก และข้ามฝั่งมายังแม่สาย ประเทศไทย (เรณู วิชาศิลป์, ๒๕๔๑: น. ๒๙๗)

ประเทศไทยกลายเป็นพื้นที่ปลายทางที่กลุ่มชาติพันธุ์จากพม่าหลังไหลเข้ามาอาศัยในฐานะผู้ลี้ภัยและ/หรือสร้างชุมชนใหม่ภายในประเทศ โดยเฉพาะชาวไทยใหญ่ ไทลื้อ ไทจีน ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีรากเหง้าภาษาและวัฒนธรรมเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์ไต-ไทในภาคเหนือของประเทศไทย

ปัจจุบันชาวไทยใหญ่สร้างชุมชนกระจายอยู่ในอำเภอแม่สาย ตามไร่สับปะรด สวนผลไม้ และพื้นที่ว่างเปล่าในหลายหมู่บ้าน ในขณะที่บางแห่งมีการรวมตัวกันเป็นชุมชนขนาดใหญ่มากถึง ๑,๐๐๐ - ๒,๐๐๐ ครัวเรือน ทั้งนี้ชาวไทยใหญ่ได้กลายเป็นส่วน

หนึ่งของระบบเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ในพื้นที่ที่ตนอาศัยอยู่ เราสามารถเจอคนเหล่านี้ได้ ทั่วไปในตลาด ไซต์งานก่อสร้าง แม่บ้านทำความสะอาด ในสถานที่ราชการ โรงแรม ร้านอาหาร และวัด

เนื่องจากบริบทของชายแดนมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทั้งการเปลี่ยนแปลง ภูมิรัฐศาสตร์ (Geopolitics) อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการเปิดศักราชใหม่ของประชาคมเศรษฐกิจ อาเซียน (AEC) ก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่าง พื้นที่ศูนย์กลางกับพื้นที่ชายแดนในรัฐต่าง ๆ ชายแดน ถูกทำให้กลายเป็นศูนย์กลางการพัฒนาในเชิง เศรษฐกิจ ขณะเดียวกันชายแดนกลายเป็นศูนย์กลาง ของความหลากหลายทางเชื้อชาติและชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นอีกหนึ่งพื้นที่ของการเชื่อมโยงประชาสังคม และวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community -ASCC) มากกว่านั้น ภายใต้ภาวะการณ์ ที่สังคมโลกเคลื่อนเข้าสู่ยุคข้ามพรมแดนหรือ โลกาภิวัตน์ที่ซึ่งผู้คน เงินตรา อุดมการณ์ สื่อ และ เทคโนโลยี ไหลทะลุผ่านเส้นพรมแดนรัฐ-ชาติ ปรากฏการณ์ดังกล่าวยังก่อให้เกิด “พื้นที่สังคม ข้ามพรมแดน” ซึ่งเป็นกระบวนการที่ผู้อพยพข้าม พรมแดนสร้างและรักษาสายสัมพันธ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่สลับซับซ้อน และเชื่อม สังคมที่คนเหล่านี้ถือกำเนิดเข้ากับสังคมที่พวกเขา พักพิง ท่ามกลางสภาวะการณ์ดังกล่าวจำเป็นอย่างยิ่ง ที่เราจะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรม ของชาวไทยใหญ่ในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา ในมิติของ “ผู้กระทำการทางสังคมวัฒนธรรม” โดยเฉพาะประเด็นความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ หรือ “ชาติพันธุ์สัมพันธ์” เพื่อทำความเข้าใจตัวตน และสังคมวัฒนธรรมของชาวไทยใหญ่ มากกว่าการ

มองว่าเป็นเหมือนเหยื่อ (Victim) กลุ่มคนด้อยอำนาจ หรือปัญหาทางสังคม

งานวิจัย “เครือข่ายข้ามพรมแดน: ตัวตน และพลวัตทางวัฒนธรรมของชาวไทยใหญ่ ในพื้นที่ ชายแดนไทย-เมียนมา” จึงเป็นการศึกษาเครือข่าย ความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยใหญ่กับดินแดนมาตุภูมิ และ/หรือสังคมโลก เพื่อทำความเข้าใจตัวตน และ พลวัตทางวัฒนธรรมของชาวไทยใหญ่ในบริบทพื้นที่ สังคมข้ามพรมแดน

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาเครือข่ายความสัมพันธ์ข้าม พรมแดนระหว่างชาวไทยใหญ่ในพื้นที่ชายแดนกับ ดินแดนมาตุภูมิ และพลวัตทางวัฒนธรรมของชาว ไทยใหญ่ ในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา

๒. เพื่อศึกษาปฏิบัติการของเครือข่าย ข้ามพรมแดนของชาวไทยใหญ่ ในพื้นที่ชายแดน ไทย-เมียนมา

ระเบียบวิธีการวิจัย

๑. ขอบเขตประชากร การศึกษาครั้งนี้มี ขอบเขตด้านประชากร คือ กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ ที่จัดอยู่ในตระกูลภาษาไท-กะได ใน ๒ พื้นที่ ได้แก่

๑.๑) กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในหมู่บ้าน ผาแตก ตำบลเวียงพาคำ อำเภอแม่สาย จังหวัด เชียงราย

๑.๒) กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในรัฐฉาน ประเทศเมียนมา ที่มีปฏิสัมพันธ์กับชาวไทย ใหญ่ในหมู่บ้านผาแตก

๒. ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา การศึกษา ในครั้งนี้จึงเลือกศึกษาหมู่บ้านผาแตก ตำบล เวียงพาคำ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เหตุผล

หลักในการเลือกหมู่บ้านนี้เป็นพื้นที่ศึกษามี ๒ ประการ คือ ประการแรก ด้วยเหตุผลด้านประชากรและประวัติศาสตร์ชุมชนโดยประกอบด้วยชาวไทยใหญ่ราว ๑,๒๐๐ หลังคาเรือนที่มีบรรพบุรุษอาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ ตะวันตกของประเทศเมียนมา ซึ่งได้อพยพมาตั้งชุมชนอยู่เมื่อราว ๕๐-๖๐ ปีที่ผ่านมา ประการที่สอง ปัจจุบันหมู่บ้านผาแตกได้รับการยอมรับว่าเป็นหมู่บ้านสืบสานและอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมไทใหญ่ของอำเภอแม่สาย ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการรื้อฟื้นประเพณีวัฒนธรรมซึ่งส่วนหนึ่งมาจากการเชื่อมโยงเครือข่ายความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนกับดินแดนมาตุภูมิของตนเอง (ดินตา มาตา และคณะ, ๒๕๖๐) ทั้งนี้จากบริบทของหมู่บ้านแห่งนี้จึงเหมาะสมที่จะเลือกเป็นพื้นที่ศึกษาตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยในครั้งนี้

๓. ข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล งานวิจัยครั้งนี้ตัวผู้วิจัยเองเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดเนื่องจากผู้วิจัยต้องลงพื้นที่เพื่อสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่แท้จริง การเก็บข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์ รวมทั้งการสังเกตสิ่งแวดล้อมและปฏิกิริยาของผู้ที่ให้ข้อมูล ก่อนจะนำมาวิเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนความเป็นจริงมากที่สุด ทั้งนี้คณะผู้วิจัยต้องอยู่ในพื้นที่วิจัยเป็นเวลาอย่างน้อย ๙๐ วัน ในการรวบรวมข้อมูล มีทั้งการลงพื้นที่ภาคสนามและการค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร เพื่อนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีประเด็นและวิธีการเก็บข้อมูล ดังนี้

๓.๑) เพื่อครอบคลุมวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ (เครือข่ายความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนระหว่างชาวไทยใหญ่ในพื้นที่ชายแดนกับดินแดนมาตุภูมิและพลวัตทางวัฒนธรรมของชาวไทยใหญ่ ในพื้นที่

ชายแดนไทย-เมียนมา) การเก็บข้อมูลในส่วนนี้จะใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) โดยใช้การสัมภาษณ์ปลายเปิดอย่างไม่เป็นทางการ (Open-Ended In-Depth Information Interview) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation)

ทั้งนี้การสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Information) จำแนกออกเป็น ๕ กลุ่ม กลุ่มละ ๓ คน รวมทั้งสิ้น ๑๕ คน โดยเลือกจากประชากรที่ศึกษา ด้วยเทคนิคการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำแนกเป็นตัวแทนพื้นที่ (Spatial Representativeness) และตัวแทนสังคม (Social Representativeness) ดังนี้

- กลุ่มพระสงฆ์ ตัวแทนศาสนา และผู้ประกอบพิธีกรรม
- กลุ่มผู้อาวุโส ผู้รู้และปราชญ์ชุมชน
- กลุ่มพ่อบ้านแม่บ้าน
- กลุ่มเยาวชน
- กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในรัฐฉาน ประเทศเมียนมา ที่มีปฏิสัมพันธ์กับชาวไทยใหญ่ในพื้นที่อำเภอแม่สาย

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) ในพิธีกรรมต่าง ๆ แบ่งออกเป็นและการศึกษาจากข้อมูลเชิงวิดิทัศน์ของกลุ่มวัฒนธรรมที่ได้บันทึกพิธีกรรมของหมู่บ้านผ่านสื่อออนไลน์ต่าง ๆ ซึ่งมีการบันทึกเป็นลำดับขั้นตอนอย่างละเอียด รวมทั้งเพื่อหาความเชื่อมโยงระหว่างชาวบ้านผาแตกกับดินแดนมาตุภูมิผ่านรูปแบบเนื้อหา รายละเอียดต่าง ๆ ของพิธีกรรม

๓.๒) เพื่อครอบคลุมวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ (ปฏิบัติการของเครือข่ายข้ามพรมแดนของชาวไทยใหญ่ ในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา) ได้ใช้วิธี

การสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Information) ซึ่งเป็นบุคคลที่มีการติดต่อกับดินแดนมาตุภูมิ รวม ๖ คน

๔. หน่วยและระดับการวิเคราะห์ การทำความเข้าใจถึงเครือข่ายความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนระหว่างชาวไทยใหญ่ในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมากับดินแดนมาตุภูมิ จะแบ่งการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น ๒ ส่วน คือ ข้อมูลระดับปัจเจก จะทำการวิเคราะห์จากถ้อยคำที่ชาวบ้านได้บอกเล่าถึงความเข้าใจและวิถีคิดในเรื่องราวต่าง ๆ พร้อมกับวิเคราะห์จากการปฏิบัติตัวในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่พวกเขาประสบในชีวิตประจำวันที่เชื่อมโยงไปถึงดินแดนมาตุภูมิ และใน ส่วนที่สองซึ่งเป็นการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคม เนื่องจากกิจกรรมบางอย่าง โดยเฉพาะพิธีกรรมประจำปี ซึ่งจะกระทำเพียงครั้งเดียวในช่วงของการเก็บข้อมูลภาคสนาม จึงจะได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมๆ กับการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อความเชื่อมโยงและความเข้าใจที่ต่อเนื่องอันจะเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์และสร้างประเด็นคำถามที่ต่อเนื่องในการเก็บข้อมูลอื่น ๆ ต่อไป

ผลการวิจัย

๑. ความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนระหว่างชาวไทยใหญ่ในพื้นที่ชายแดนกับดินแดนมาตุภูมิ และพลวัตทางวัฒนธรรมของชาวไทยใหญ่ ในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา: กรณีศึกษาหมู่บ้านผาแตก ต.เวียงพางคำ อ.แม่สาย จ.เชียงราย

ในทางสังคมวิทยาเครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Network) อย่างหนึ่งที่แตกต่างไปจากกลุ่ม (Group) โดยที่กลุ่มจะมีขอบเขตที่ชัดเจน รู้ว่าใครเป็นสมาชิก มีความเป็นรูปธรรมมองเห็นได้ มีโครงสร้างทางสังคมในระดับ

หนึ่ง แต่เครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่มีขอบเขต การเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกเครือข่ายอาจจะมองเห็นหรือมองไม่เห็นเป็นรูปธรรม (ชนากิตติ์ ราชพิบูลย์, ๒๕๕๓: น. ๒๘-๒๙) ดังนั้นในหัวข้อนี้จึงเป็นการนำเสนอให้เห็นความสัมพันธ์ของชาวไทยใหญ่ (ชาวไต) หมู่บ้านผาแตกกับดินแดนมาตุภูมิ ทั้งในเชิงรูปธรรมและนามธรรมซึ่งก่อให้เกิดพลวัตทางวัฒนธรรมของชุมชน หมู่บ้านผาแตกมีประชากรจำนวนทั้งสิ้น ๑,๐๗๗ หลังคาเรือน ประชากรทั้งสิ้น ๒,๖๗๐ คน แบ่งเป็นชาย ๑,๒๕๑ คน และหญิง ๑,๔๑๙ คน

หมู่บ้านผาแตก เป็นลักษณะของชุมชนข้ามพรมแดน (transnational communities) ซึ่งเป็นเงื่อนไขอันซับซ้อนให้เกิดการผลิตและผลิตซ้ำความเป็นถิ่นที่ (the Production of Locality) ที่สร้างให้ความเป็นเพื่อนบ้านในแบบเฉพาะของรัฐชาติขึ้นมาใหม่ที่เรอาจจะเรียกว่า “การข้ามถิ่นที่” (Translocality) ในลักษณะที่เป็นกระบวนการย่อยสลายนความเป็นเขตแดน (Deterritorialized) อันท้าทายต่อการเรียงร้อยความเป็นเพื่อนบ้านและความผูกพันเป็นสมาชิกในแบบดั้งเดิมที่อ้างอิงอยู่กับเขตแดนความเป็นชาติและความจงรักภักดีอย่างที่รัฐชาติต้องการ การข้ามถิ่นจึงเป็นปฏิกิริยาสำคัญอันเกิดจากภาวะข้ามพรมแดน (Transnational Destabilization) (Appadurai, 1996 อ้างใน ณิชวีร์ ชวัล โภคาพานิชวงษ์, ๒๕๕๗: น. ๗๓)

ในขณะที่ บริคเคิล และ เดตต้า (Brickell & Datta, 2011 อ้างใน ณิชวีร์ ชวัล โภคาพานิชวงษ์, ๒๕๕๗: น. ๗๓) ได้พัฒนาต่อยอดแนวคิดของ อับปาตูร์ย (Appadurai) โดยอธิบายว่า การวิจัยในประเด็นข้ามถิ่นที่โดยเบื้องต้นแล้ว หมายถึง การพิจารณาความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนซึ่งพาดข้าม (Across) ท้องถิ่นหลาย ๆ แห่งที่นำไปสู่

การก่อรูปเครือข่ายผู้อพยพข้ามพรมแดน การแลกเปลี่ยนในทางเศรษฐกิจและพื้นที่ของคนพลัดถิ่น (Diasporic Apace) รวมถึงการสร้างพื้นที่ของความผูกพันเป็นสมาชิกที่อยู่ในประสบการณ์ชีวิตประจำวันของผู้อพยพ ส่วนหนึ่งในนั้นคือรูปแบบของความเป็นเพื่อนบ้านในแบบข้ามถิ่น (Transational Neighborhoods) ที่ถูกสร้างผ่านเครือข่ายความเป็นเครือญาติและมิตรภาพที่สามารถเชื่อมร้อยผู้คนอพยพจากถิ่นที่ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สมิธ (Smith, 2011: อ้างใน ณัฐรัฐวัล โภคาพานิชวงษ์, ๒๕๕๗: น. ๗๔) ที่เสนอว่า กระบวนการข้ามถิ่นที่เป็นพื้นที่ของการเชื่อมต่อระหว่างกันของ “การปักหลักปักฐาน” (Locatedness) ที่ก้าวข้ามที่ตั้งอันหลากหลายของชีวิตที่ทั้งอยู่ภายในและพาดข้ามเขตแดนออกไป แนวทางการศึกษาในแบบข้ามถิ่นที่จึงเป็นแนวทางที่เปลี่ยนจากการมองผู้คนเหล่านี้ในฐานะตัวตนซึ่งโยกย้ายเคลื่อนที่ (the Mobile Subjects) ไปสู่ผู้คนซึ่งเคลื่อนไหวโยกย้ายอยู่ภายในกระบวนการโลกาภิวัตน์ (Globally Mobile Movers) ปฏิบัติการของผู้คนเหล่านี้เน้นย้ำการเชื่อมต่อทางสังคมและการจัดวางตนเองอย่างซับซ้อนในแบบพาดข้ามเขตแดน มากกว่าที่จะเป็นการปลดปล่อยตนเองออกจากกรอบยึดโยงกับโครงสร้างทางสังคม

การนำแนวคิดข้างต้นมาปรับใช้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์การสร้างใหม่ความเป็นชุมชนข้ามถิ่นที่ของชาวไต่บ้านผาแตก อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ในงานวิจัยนี้ จึงอยู่บนกรอบความคิดที่เห็นว่า ความเป็นชุมชนที่ถูกทำให้แตกสลายหรือย่อยสลาย อันเนื่องมาจากภาวะพลัดที่พลัดทางแต่ก่อให้เกิดชุมชนข้ามถิ่นที่ หรือ ชุมชนข้ามพรมแดน และก่อรูปความเป็นชุมชนในแบบเห็นหน้าค่าตาของพวกเขาขึ้นมาใหม่ (Re-Territorialization)

ทว่ายังสามารถเชื่อมต่อกับผู้อพยพในถิ่นที่ต่าง ๆ ทั้งที่อยู่ภายในรัฐชาติเดียวกันและที่ข้ามรัฐชาติออกไปอีกด้วย นอกจากนี้เทคโนโลยีในการติดต่อสื่อสารมีส่วนเสริมให้เกิดเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทใหญ่ที่อาศัยอยู่ในราชอาณาจักรไทยและภายนอกประเทศที่มีความซับซ้อนและหลากหลาย เครือข่ายข้ามพรมแดนจึงมีความสำคัญสำหรับชาวบ้านผาแตก

จากการศึกษาภาคสนามสามารถแบ่งรูปแบบเครือข่ายความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนของชาวไทใหญ่บ้านผาแตก ออกเป็น ๒ รูปแบบ คือ เครือข่ายด้านศาสนา และเครือข่ายผู้รู้ (ปราชญ์ชาวบ้าน)

๑) เครือข่ายด้านศาสนา

ศาสนาพุทธถือเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวไทใหญ่มานาน โดยเฉพาะรัฐเชียงตุง (ดินแดนมาตุภูมิของชาวไทใหญ่บ้านผาแตก) ได้รับเอาพระพุทธศาสนาผ่านอาณาจักรล้านนา ความสัมพันธ์ระหว่างสองอาณาจักรเริ่มตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ เป็นอย่างช้า ทั้งนี้ความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครองเป็นไปในลักษณะเครือข่ายญาติพี่น้องที่เกื้อกูลกัน ในรัฐสมัยที่พระเจ้าพันธุ (ราชบุตรพญาผายูเจ้าเมืองเชียงใหม่) ขึ้นครองเชียงตุง ได้โปรดให้บูรณะเมืองเสียใหม่ทั้งนำเอาพระพุทธศาสนาจากเมืองเชียงใหม่ขึ้นไปเผยแพร่ พระองค์ทรงสร้างวัดในเชียงตุงถึง ๑๒ วัด หลังจากรับเอาศาสนาพุทธจากเชียงใหม่ ซึ่งมีทั้งนิกายสวนดอก และนิกายป่าแดง พระสงฆ์ในเมืองเชียงตุงเองได้มีกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของสงฆ์เมืองเชียงตุงในหลากหลายมิติ แต่ที่โดดเด่นคือการปกครองสงฆ์โดยธรรมนิยมประเพณีดั้งเดิม และมีสมณศักดิ์สงฆ์แบบไทเขิน นอกจากนี้ยังรวมถึงตัวอักษรไทเขินที่มีความคล้ายคลึงกับอักษร

ล้านนาเป็นอย่างมาก จนสามารถเทียบอ่านกันได้ (ทวี สว่างปัญญางกูร, ๒๕๒๙: น. ๓๖)

เมื่อเกิดเหตุสงครามกลางเมืองในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ และยืดเยื้อต่อเนื่องยาวนานกว่า ๑๐ ปี ทำให้ชาวเชียงตุงทั้งในตัวเมือง และเมืองต่าง ๆ รอบนอก ตัดสินใจพาครอบครัวหนีภัยสงครามและความทุกข์ยากมายังฝั่งประเทศไทย ในจำนวนนี้ ปรากฏว่ามีพระภิกษุสงฆ์ และสามเณรหนีมาพึ่งร่มกาสาวพัสตร์ โดยเข้าขอพำนักและบวชเรียนยังวัดต่าง ๆ ทั้งในแม่สาย เชียงราย เชียงใหม่ และกรุงเทพมหานคร ด้วยความคล้ายคลึงกันทางด้านเชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรม ประกอบกับความใฝ่รู้ อ่อนน้อมถ่อมตน และความสามารถในการอ่านหนังสือธรรม (อักษรล้านนา) ทำให้พระภิกษุและสามเณรจากรัฐฉานกลายเป็นสมาชิกของวัด และของชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ เช่นเดียวกับวัดผาคำ บ้านผาแตก ซึ่งปัจจุบันมีพระภิกษุ จำนวน ๒๖ รูป และสามเณร ๔๘ รูป จนเป็นที่รับรู้ในฐานะ “วัดไต” หรือ “วัดของชาวไต” ที่ไม่เพียงเป็นศูนย์รวมจิตใจ และสถานที่จัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาของชาวไตในแม่สาย เช่น ปอยตั้งธรรม ปอยส่งลงงานบุญถวายผ้าเข้าพรรษา งานบุญกฐินออกพรรษา หากยังมีชื่อเสียงด้านการอนุรักษ์ฟื้นฟูประเพณี วัฒนธรรม และการผลิตสินค้าทางวัฒนธรรม

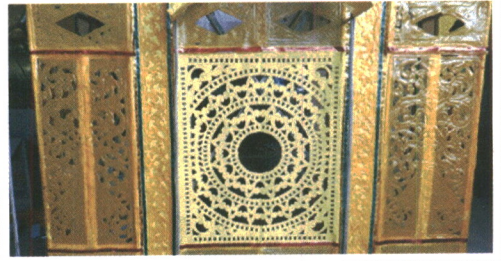
เครือข่ายศาสนาข้ามพรมแดนของหมู่บ้านผาแตก ปรากฏอย่างเป็นรูปธรรม ในนามของ “หัวหมวดศรัทธา” หมายถึง เครือข่ายศรัทธาจากวัดต่าง ๆ ซึ่งเป็นเครือข่ายขนาดใหญ่ ครอบคลุมทั้งพื้นที่ทั้งภายในแม่สาย ต่างจังหวัด และต่างประเทศ ดังนั้นแต่ละวัดจะมีจำนวนหัวหมวดศรัทธาในจำนวนที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับความสามัคคีภายในชุมชน ในการสร้างปฏิสัมพันธ์กับวัดต่าง ๆ บทบาทสำคัญของหัวหมวดศรัทธา คือ การเดินทางมาร่วมงาน

ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการทำนุบำรุงศาสนา เช่น งานจุลกฐิน ผ้าป่าสามัคคี งานทำบุญวิหาร ฯลฯ ระหว่างหมู่บ้านทั้งสองแห่ง ความสัมพันธ์ดังกล่าว เป็นลักษณะของการเอามือเอาแรงในการทำบุญ โดยหมู่บ้านที่จัดงานบุญจะส่งชาวไปยังหมู่บ้านพันธมิตร จากนั้นหมู่บ้านพันธมิตรจะระดมปัจจัย ไทยทาน และต้นเงิน เพื่อเตรียมไปร่วมทำบุญ และจะมีการรวบรวมสมาชิกหมู่บ้านจำนวนหนึ่งเป็นตัวแทนหมู่บ้านไปร่วมงานบุญดังกล่าว

ดังนั้นความสัมพันธ์ดังกล่าวจะยังคงอยู่เสมอตราบใดที่ทั้งสองหมู่บ้านมีการไปมาหาสู่กัน แต่หากพบว่าหมู่บ้านใดที่ไม่ได้มาร่วมงานบุญเป็นระยะเวลาานติดต่อกันอย่างน้อย ๓ ปี ความเป็นหัวหมวดศรัทธาระหว่างทั้งสองหมู่บ้านจะสิ้นสุดลง

กรณีศึกษาหมู่บ้านผาแตก พบว่าหมู่บ้านมีหัวหมวดศรัทธากับวัดต่าง ๆ ในต่างประเทศ โดยเฉพาะในรัฐฉาน ประเทศเมียนมา หัวหมวดศรัทธาสามารถเชื่อมโยงไปถึงวัดต่าง ๆ มากกว่า ๑๐ วัด เช่น หมากยาง เมืองโก วัดปงถุน เมืองท่าขี้เหล็ก วัดสายเมือง เป็นต้น ทั้งนี้แต่ละวัดจะส่งคณะศรัทธาในหมู่บ้านของตนเองมาร่วมงานบุญประจำปีของบ้านผาแตก เช่น งานเทศมหาชาติ งานตานต้นเกี้ยว งานผ้าป่าสามัคคี รวมไปถึงงานเฉพาะกิจ เช่น งานเฉลิมฉลองอุโบสถใหม่ ในขณะที่ชาวบ้านผาแตกเองจะต้องจัดคณะศรัทธาของตนเองเดินทางไปร่วมงานบุญยังวัดต่าง ๆ เป็นประจำทุกปีเช่นกัน

กล่าวได้ว่า หัวหมวดศรัทธา สะท้อนให้เห็นปฏิบัติการที่น่าสนใจ ๒ ประการ กล่าวคือ ประการแรก เป็นกุศโลบายสำคัญที่มีส่วนในการดำรงอัตลักษณ์ทางศาสนาของชาวไตที่ไม่ได้อยู่ในประเทศของตนเองได้อย่างแข็งแกร่งและความโดดเด่น ประการที่สอง ในขณะที่พื้นที่กิจกรรม

ภาพที่ ๑ ปราสาทผึ้ง โดยมีมือช่างจากเมืองเชียงตุง รัฐฉานตะวันตก ประเทศเมียนมา ณ หมู่บ้านผาแตก
ที่มา: ดนิตา มาตา และคณะ

ทางศาสนาได้ตอกย้ำและนำไปสู่สำนึกความเป็นชาวไตในแบบข้ามถิ่นที่ ในทางกลับกัน “หัวหมวดศรัทธา” ยังทำหน้าที่ผลิตซ้ำความเป็นสมาชิกทางสังคมในแบบข้ามรัฐข้ามชาติ ก่อให้เกิด “เครือข่ายญาติธรรมข้ามพรมแดน” ที่สามารถขยายออกไปได้อย่างกว้างขวางด้วยการเชื่อมต่อระหว่างท้องถิ่นกับท้องถิ่น (Local-Local Connections) ผ่านเครือข่ายความเป็นเครือญาติและเพื่อนบ้านข้ามพรมแดน

๒) เครือข่ายผู้รู้ (ปราชญ์ชุมชน)

เครือข่ายผู้รู้ หรือปราชญ์ชุมชนข้ามพรมแดนของหมู่บ้านผาแตก เป็นลักษณะของการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ (ความเชี่ยวชาญ) การหยิบยืมทรัพยากรมนุษย์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นข้ามพรมแดน ปราชญ์การณการหยิบยืมทรัพยากร

มนุษย์เพื่อการธำรงอัตลักษณ์ทางศาสนาของชาวไตหมู่บ้านผาแตก พบเห็นได้ในหลายกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน เช่น งานปอยตั้งธรรม ซึ่งถือว่าเป็นงานประจำปีของหมู่บ้าน โดยจัดมายาวนานกว่า ๕๐ ปี เป็นประเพณีที่สร้างขึ้นใหม่จากความเชื่อและวิถีปฏิบัติดั้งเดิมเมื่อครั้งอยู่ในดินแดนมาตุภูมิ อย่างไรก็ตาม ประเพณีปอยตั้งธรรมที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ตามบริบทของหมู่บ้านผาแตก จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหยิบยืมทรัพยากรมนุษย์จากดินแดนมาตุภูมิของตนเอง เพื่อมาประดิษฐ์สิ่งที่เป็นหัวใจของงานประเพณี คือ “ธรรมาสน์” หรือ “ปราสาทผึ้ง” เพื่อให้เป็นอาสนะสำหรับพระที่มาจากดินแดนมาตุภูมิ

ปราสาทผึ้ง โครงสร้างทำด้วยไม้ ตกแต่งด้วยกระดาษสีทองฉลุตลอดตามงานช่างฝีมือเมืองเชียงตุง ความสวยงามและความศักดิ์สิทธิ์

ของปราสาทขี้ผึ้งอยู่ที่แผ่นขี้ผึ้งบริสุทธิ์ที่นำมาชุบ แป้นพิมพ์ที่ฉลุเป็นลวดลายต่าง ๆ อย่างสวยงาม ก่อนจะนำมาติดรอบ ๆ โครงสร้างของปราสาท ทั้งนี้ ชุมชนได้มีการติดต่อไปยังสล่า (ผู้เชี่ยวชาญ) ชาวเชียงตุง ประเทศเมียนมา ซึ่งเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการสร้างปราสาทขี้ผึ้ง มาสร้างปราสาทให้ในหมู่บ้านเพื่อใช้เป็นองค์ประกอบสำคัญในการจัดงาน

ในแต่ละปีจะมีเจ้าภาพซึ่งเป็นสมาชิกชุมชน ๑ ครอบครัวจะทำการบริจาคเงินเพื่อจัดทำปราสาทขี้ผึ้ง ราว ๒๐,๐๐๐ บาท จากนั้นตัวแทนที่รับผิดชอบเรื่องการทำปราสาทขี้ผึ้งจะทำการติดต่อช่างฝีมือจากเมืองเชียงตุง รัฐฉาน ประเทศเมียนมา ๒-๓ คน มาสร้างปราสาทให้ที่หมู่บ้าน ใช้เวลาประมาณ ๒-๓ อาทิตย์ ทั้งนี้ตลอดเวลาที่มีการสร้างปราสาทจะมีชาวบ้านไปช่วยเป็นลูกมือ และเรียนรู้วิธีการสร้างปราสาทไปด้วย ส่วนกระบวนการที่ยากที่สุดของการสร้างปราสาทขี้ผึ้งคือ การฉลุลวดลายลงบนแผ่นขี้ผึ้ง ก่อนจะนำไปติดรอบ ๆ ตัวปราสาท ซึ่งในขั้นตอนนี้หัวหน้าช่างจะต้องกลับไปทำที่เมืองเชียงตุง เนื่องจากต้องอาศัยอุปกรณ์เฉพาะทาง เสร็จแล้วจึงนำกลับมาประกอบให้เสร็จสมบูรณ์เป็นกระบวนการสุดท้าย

๒. ปฏิบัติการของเครือข่ายข้ามพรมแดนของชาวไทยใหญ่ในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา

เนื้อหาของหัวนี้เป็นคำตอบคำถามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ เกี่ยวกับปฏิบัติการของเครือข่ายข้ามพรมแดนของชาวไทยใหญ่ ในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา โดยนำเสนอปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดจากปฏิบัติการของความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนที่ส่งผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการรักษาความสัมพันธ์กับดินแดนมาตุภูมิ

๒.๑) การสื่อสารข้ามพรมแดน ความก้าวหน้าทางด้านการสื่อสารในยุคปัจจุบันทำให้ชาวบ้านผาแตกสามารถติดต่อกับเครือญาติในดินแดนมาตุภูมิของตนเองได้สะดวกและรวดเร็วมากขึ้น จากการศึกษาพบว่าบางครอบครัวยังคงมีการติดต่อสื่อสารกับญาติมิตรสหายในรัฐฉานผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เช่น Facebook หรือ Line ผ่านระบบโทรศัพท์มือถือ ซึ่งเนื้อหาของการสื่อสารนอกจากการสอบถามวิถีชีวิตความเป็นอยู่แล้วยังมีการส่งสารเกี่ยวกับงานบุญประเพณี ทั้งภายในครอบครัวและหมู่บ้าน เพื่อเชิญชวนทั้งสองฝ่ายมาร่วมงาน

“...การติดต่อกับญาติที่อยู่ในเมืองไต (รัฐฉาน) ส่วนใหญ่จะใช้โทรศัพท์โทรหา แต่บางคนก็ใช้โทรผ่านเฟสบุ๊ค ผ่านไลน์ ใช้การส่งเสียงสื่อสารกันมากกว่าการส่งข้อความ เพราะส่วนใหญ่อ่านภาษาไทยไม่ได้ และเราก็ไม่มีภาษาไตในแป้นโทรศัพท์ ส่วนใหญ่ก็ถามสารทุกข์สุกดิบส่งข่าวเรื่องงานบุญประเพณี งานแต่ง งานศพเชิญชวนเขามาร่วมงาน บางครั้งเราก็กลับไปร่วมงานฝังโน้น ตามแต่วาระโอกาส...” (สัมภาษณ์นายสามจองคำ, ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๑.)

ทั้งนี้การติดต่อถึงเครือญาติดังกล่าวส่วนใหญ่จำกัดอยู่ในกลุ่มผู้สูงอายุและวัยทำงานที่ยังคงมีสายสัมพันธ์อันดีกับญาติพี่น้องในรัฐฉาน ในขณะที่เยาวชน และเด็กส่วนใหญ่ขาดการติดต่อกับเครือญาติข้ามพรมแดน แต่มุ่งสร้างความสัมพันธ์กับเครือญาติภายในชุมชนและสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่เป็นหลัก

๒.๒) การเดินทางกลับไปเยี่ยมบ้านเกิด นับเป็นปฏิบัติการ ในการรักษาความสัมพันธ์กับบ้านเกิดของชาวบ้านผาแตกที่สำคัญอีกประการหนึ่ง

ส่วนใหญ่พบว่าแต่ละครอบครัวเคยเดินทางกลับบ้าน มากน้อยแตกต่างกันไป โดยมักกลับไปช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น วันปีใหม่ วันสงกรานต์ งานบุญสำคัญของเครือญาติ เช่น ทำบุญบ้าน งานแต่งงาน งานศพ งานบวช

“...ปกติก็จะกลับไปเชียงใหม่ทุกปี ไปช่วงหน้าเทศกาลปีใหม่บ้าง สงกรานต์บ้าง งานบุญบ้าง ส่วนตัวเป็นคนชอบเล่นดนตรีพื้นเมือง บางครั้งทางโน้นขอเชิญไปเล่น (ขับร้องประกอบการตีเครื่องดนตรีสะล้อซอซึง) ในงานแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ งานบวช...” (สัมภาษณ์นายยีปะ เมืองลั้ง, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๖๑)

อย่างไรก็ตาม ยังคงมีชาวบ้านอีกจำนวนมากที่เคยกลับเยี่ยมเยือนบ้านเกิดเพียง ๑-๒ ครั้ง หลังจากที่อยู่พวยพมาอยู่ประเทศไทย โดยส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในเมืองที่ห่างไกล เช่น เมืองหลวง เมืองยาง เมืองขาง ที่ต้องใช้เวลาเดินทางมากกว่าหนึ่งวัน บางครอบครัวอยู่พวยพมาทั้งหมด จึงไม่มีญาติพี่น้องหลงเหลืออยู่ ในขณะที่ครอบครัวที่อยู่พวยพมาจากเมืองเชียงตุง เมืองพยาก เมืองพง เมืองโก เมืองเลน ซึ่งอยู่ใกล้แม่สายมากกว่ามักจะกลับไปบ้านเกิดเกือบทุกปี

การเดินทางกลับไปเยี่ยมบ้านเกิดถือเป็นปฏิบัติการที่เกิดขึ้นเพื่อรักษาความสัมพันธ์กับครอบครัว เครือญาติ ชุมชนที่บ้านเกิด แสดงความผูกพันกับมาตุภูมิของตนเอง โดยความถี่ในการเดินทางกลับแตกต่างกันไปตามพันธะครอบครัว ความสัมพันธ์กับครอบครัว ชุมชน ตลอดจนระยะทาง และค่าใช้จ่ายในการเดินทาง

๒.๓) การบริโภคสินค้าข้ามพรมแดน จากการศึกษาพบว่าสินค้าเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้ามพรมแดน โดยชาวไทในรัฐฉานนิยมใช้สินค้าอิเล็กทรอนิกส์ และเครื่องใช้ไฟฟ้า

ที่ผลิตจากประเทศไทย เช่น ทีวี ตู้เย็น เครื่องซักผ้า พัดลม จักรยาน สุขภัณฑ์ภายในบ้าน เครื่องตัดหญ้า เครื่องสูบน้ำ รวมไปถึงสินค้าอุปโภคบริโภคต่าง ๆ โดยส่วนหนึ่งญาติทางฝั่งไทยเป็นธุระจัดหาให้ หรือ ซื้อเป็นของฝาก (สัมภาษณ์นายหล้า นามแสง, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๑)

ในขณะที่ชาวบ้านผาแตกเองนิยมใช้สินค้าที่ผลิตในรัฐฉาน โดยเฉพาะเครื่องแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไต ส่วนใหญ่จะซื้อจากฝั่งตรงข้าม รวมไปถึงเครื่องดนตรีประจำชนชาติไต ได้แก่ กลองกันยาว ฆ้อง ฉาบ เป็นต้น

“...กลองกันยาวส่วนใหญ่ผลิตในเมืองไต (รัฐฉาน) โดยเฉพาะที่เมืองจ๊อกแมม เป็นเมืองที่มีช่างทำกลองกันยาวมากที่สุดในรัฐฉาน ถือเป็นแหล่งจำหน่ายกลองกันยาวไปใช้ในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วรัฐฉาน กลองที่เราใช้ก็ซื้อจากรัฐฉาน ต้องสั่งเขาทำก่อนถึงจะได้ ส่วนฆ้อง ฉาบใหญ่ก็ซื้อฝั่งท่าลี่เหล็ก...” (สัมภาษณ์นายหลง หล้าเมือง, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๑)

การข้อมูลสัมภาษณ์พบว่าสินค้าที่ชาวไทใหญ่ในรัฐฉานนิยม เป็นสินค้าที่แสดงออกถึงความทันสมัยที่เอื้ออำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันและการทำมาหากิน ในขณะที่ชาวไทใหญ่ในประเทศไทยนิยมบริโภคสินค้าที่แสดงออกถึงวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ความเป็นไทใหญ่จากประเทศเพื่อนบ้าน

๒.๔) การทำบุญข้ามแดน ชาวไทใหญ่นับถือพุทธศาสนาอันเป็นเสมือนแบบแผนแห่งวัฒนธรรมที่ปรากฏทั้งในด้านภาษา ศิลปะ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ พุทธศาสนาจึงเป็นรากฐานของวัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรม ความคิด ความเชื่อของชาวไทใหญ่ ตลอดทั้งปีชาวไทใหญ่จะมีประเพณีทางพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา

ภาพที่ ๒ ชาวไทใหญ่จากรัฐฉาน และประเทศไทย มารวมตัวกันเพื่อเฉลิมฉลองในงานปอยวันเกิด
ครูบาบุญชุ่ม ญาณสังวะโร ณ วัดพระธาตุดอนเรือง เมืองพง รัฐฉานตะวันออก ประเทศเมียนมา
วันที่ ๕ มกราคม ๒๕๖๒

ที่มา: khamyo Prasit, <https://www.facebook.com/khamyo.prasit/photos>
สืบค้นเมื่อวันที่ ๕ มกราคม ๒๕๖๒

วันออกพรรษา รวมทั้งงานประเพณีต่าง ๆ

ดังที่กล่าวมาแล้วในหัวข้อเรื่อง
“หัวหมวดศรัทธา” ซึ่งเป็นการจัดตั้งคณะศรัทธา
ในการไปร่วมงานประเพณีทางพุทธศาสนา
ยังวัดต่าง ๆ การทำบุญข้ามพรมแดนจึงเป็นกิจกรรม
ทางพุทธศาสนาที่ชาวบ้านผาแตกให้ความสำคัญ
โดยมีวัดที่ชาวบ้านไปร่วมงานบุญสม่ำเสมอในรัฐฉาน
ประเทศเมียนมามากกว่า ๑๐ วัด

นอกจากนี้ยังมีงานบุญสำคัญที่
ชาวบ้านผาแตก และชาวไทใหญ่ทั่วรัฐฉาน รวมถึง

ชาวลาว ในประเทศ สปป.ลาว เดินทางไปร่วมงาน
ทุกปี คือ งานปอยวันเกิดครูบาบุญชุ่ม ซึ่งจัดขึ้นเป็น
ประจำปีในช่วงปลายเดือนธันวาคมถึงต้นเดือน
มกราคม ณ วัดพระธาตุดอนเรือง เมืองพง รัฐฉาน
ตะวันออก ประเทศเมียนมา

ทั้งนี้ ครูบาบุญชุ่มเป็นภิกษุที่
คนไทใหญ่ ชาวล้านนา ชาวลาว ให้ความสำคัญเคารพ
ศรัทธาเป็นอย่างยิ่ง โดยยกย่องว่าครูบาบุญชุ่ม
เป็นผู้มีวัตรปฏิบัติเคร่งครัดและกระทำในสิ่งที่
คนทั่วไปยากจะทำได้ เป็นต้นแบบของผู้มีบารมี

นอกจากนี้ยังได้เดินทางไปแสวงบุญตามสถานที่ต่าง ๆ การสร้างสาธารณประโยชน์แก่ชุมชน ครอบุญชุมชนได้สร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานเป็นจำนวนมาก ทั้งในฝั่งประเทศไทยและเมียนมา รวมถึงความเชื่อเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ จึงมีความเชื่อว่า ผู้ที่ได้เห็นหรือได้พบครอบุญชุมชนถือว่า มีบุญถึง ดังนั้นการมาร่วมงานบุญวันเกิด จึงเป็นปรากฏการณ์ที่ผู้ร่วมงานทุกคนต่างเดินทางรอนแรมจากถิ่นฐานบ้านเกิดทั้งในประเทศไทยและเมียนมา เพื่อปรารถนาจะได้เห็นครอบุญชุมชน รวมถึงการนำอาหารไปแจกเป็นทานให้แก่คณะศรัทธาที่มาร่วมงาน

“...ชาวบ้านผาแตกจะเข้าร่วมงานปอยวัดเกิดครอบุญชุมชนทุกปี ส่วนตัวอาตมาก็ไปช่วยดูสถานที่จัดงานทุกปี ชาวบ้านที่ไปร่วมงานจะนำอาหารคาวหวานไปตั้งโรงทานแล้วแต่จิตศรัทธา ส่วนผู้ที่มาร่วมงานมีทั้งชาวดไต ชาวไทย และชาวลาว โดยเฉพาะชาวดไต มาเกือบทุกเมืองในรัฐฉานส่วนใหญ่จะนำการแสดงโศ ฟ้อนนก ก้าลาย มาร่วมแสดงแลกเปลี่ยนกัน บรรยายเป็นไปด้วยความสนุกสนาน รื่นเริง...” (สัมภาษณ์พระประสิทธิ์ คำโย, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑)

นอกจากปอยงานวันเกิดครอบุญชุมชนที่ชาวบ้านผาแตกเดินทางไปร่วมทุกปีแล้ว ครอบุญชุมชน ยังได้เดินทางไปแสดงธรรมในงานประเพณีทอดผ้าป่าสามัคคี ณ วัดผาค่า บ้านผาแตกเป็นประจำ โดยในปีนี้ ตรงกับวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒ มีชาวดไตพ่อแม่สาย และทำซี้เหล็กเข้าฟังพระธรรมเทศนา และร่วมทำบุญผ้าป่าจำนวนมาก

ครอบุญชุมชน จึงเป็นสัญลักษณ์แห่งความศรัทธาข้ามพรมแดน โดยเฉพาะในประเทศไทย เมียนมา จีน ไทย และลาว ซึ่งมีกลุ่มชาติพันธุ์ไตอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น กล่าวได้ว่าเป็นการเดินทางแสวง

บุญในพื้นที่ที่พรมแดนทางภูมิศาสตร์ถูกใช้แบ่งแยก และกักขังพรมแดนทางวัฒนธรรมอยู่ตลอดเวลา แต่ครอบุญชุมชนสามารถทลายพรมแดนดังกล่าว ด้วยการร้อยกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ในพื้นที่ต่าง ๆ ให้กลับมารวมกันภายใต้พื้นที่ทางวัฒนธรรมเดียวกันได้

โดยสรุปการทำบุญข้ามแดนที่เกิดขึ้น มีทั้งการเดินทางกลับไปทำบุญตามฮีตคองที่บ้านเกิด การบริจาคเงินเพื่อปฏิสังขรณ์วัดในรูปแบบของผ้าป่าสามัคคี และการเข้าร่วมงานประเพณีทางพุทธศาสนาในต่างแดนของชาวบ้านผาแตก สะท้อนถึงความสัมพันธ์ข้ามชาติที่กว้างออกไประดับชุมชน การทำบุญข้ามแดนจึงเป็นปฏิบัติการที่แสดงออกถึงศรัทธาของชาวบ้านผาแตกในพระพุทธศาสนา และความผูกพันแน่นแฟ้นกับชุมชนเดิมของตน และยังช่วยให้ความสัมพันธ์ข้ามแดนขยายออกไปอย่างกว้างขวางมากขึ้นจากระดับปัจเจกและครอบครัว กลายเป็นความสัมพันธ์ในระดับชุมชนและชาติพันธุ์ด้วย

๒.๕) การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมและเครือข่าย ความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามพรมแดน อีกประการหนึ่งคือ การที่ชาวบ้านผาแตกให้ความสำคัญกับการเข้าร่วมในกิจกรรมทางสังคมของญาติมิตรในชุมชนบ้านเกิด แม้จะอพยพย้ายถิ่นมาเป็นเวลานานหลายสิบปี แต่หากเครือข่ายจัดงานสำคัญ บางครอบครัวจะกลับไปร่วมงานที่บ้านเกิด เช่น งานทำบุญบ้าน งานแต่งงาน งานบวช งานศพ หรือหากไม่สะดวกเดินทางมักจะใช้วิธีการส่งเงินไปร่วมทำบุญ (สัมภาษณ์นวล แสงยอด, ๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๑)

จากเนื้อหาที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ชาวไทใหญ่บ้านผาแตกมีปฏิบัติการในการรักษาความสัมพันธ์ข้ามชาติอย่างหลากหลาย ทั้งการสื่อสารข้ามพรมแดน การเดินทางกลับไปเยี่ยมบ้านเกิด การทำบุญข้ามแดน และการเข้าร่วม

กิจกรรมทางสังคมและเครือญาติ จะเห็นได้ว่า ชาวไทใหญ่มีปฏิบัติการรักษาความสัมพันธ์ทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาในวัดอุประสงค์ข้อแรก เครือข่ายความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนระหว่าง ชาวไทใหญ่ในพื้นที่ชายแดนกับดินแดนมาตุภูมิ และ พลวัตทางวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ในพื้นที่ชายแดน ไทย-เมียนมา พบว่าชุมชนผาแตก ส่วนใหญ่เป็น ชาวไทใหญ่ที่มีบรรพบุรุษมาจากเมืองต่าง ๆ ของรัฐฉานตะวันตก ประเทศเมียนมา ทั้งนี้เมื่อครั้ง อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเมื่อราว ๕๐-๖๐ ปีที่ผ่านมา ผู้อพยพได้พกพาเอาความทรงจำเกี่ยวกับบ้านเกิด เมืองนอน ความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรมติดตัว มาด้วย หลังจากผ่านสภาวะความทุกข์ยากเมื่อครั้ง อพยพมาจนถึงการต่อสู้ดิ้นรนท่ามกลางภัยในผืนแผ่นดินไทย จนสามารถก่อสร้างชุมชนขึ้นมาได้ เมื่อวันเวลาผ่านไปชาวไทใหญ่ได้นำเอาความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรมบางอย่างมาใช้เพื่อการจรรโลงใจ ปลอดภัย และการสร้างพลังใจในการต่อสู้ดิ้นรน ชีวิตในพื้นที่ใหม่ ต่อมาเมื่อชุมชนมีการขยายตัว ชาวไทใหญ่มีความมั่นคงในชีวิตมากขึ้นจึงได้มีการรื้อฟื้นประเพณีระดับชุมชนที่มีการยึดโยงกับ พุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาดั้งเดิมของตนขึ้นมา เช่น ปอยต้งธรรม จึงกล่าวได้ว่าชาวไทใหญ่ได้นำเอา ศาสนาเข้ามายึดโยงกับการสร้างตัวตนความเป็น ชาติพันธุ์ของตนอีกครั้งในพื้นที่ใหม่ ทั้งนี้การยึดโยง ดังกล่าวยังมีลักษณะข้ามพรมแดน หรือมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับพุทธศาสนาในดินแดนมาตุภูมิของ ตนเอง เช่น การที่วัดผาแตก มีหิวหมวดศรัทธาที่เชื่อมโยงถึงวัดต่าง ๆ ในรัฐฉาน ประเทศเมียนมา มากกว่า ๑๐ วัด หรือการที่ชาวไทใหญ่นิมนต์พระสงฆ์

จากวัดในรัฐฉานมาร่วมในงานบุญสำคัญของหมู่บ้าน หรือ การนำบุตรหลานจากรัฐฉานมาบวชเรียนในวัด เป็นต้น

การศึกษาในวัดอุประสงค์ข้อที่สอง ปฏิบัติการของเครือข่ายข้ามพรมแดนของชาวไท ใหญ่ในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา พบว่า ชาวบ้าน ผาแตกได้ใช้ประโยชน์จากเครือข่ายข้ามพรมแดน หรือความสัมพันธ์ทางศาสนาและชาติพันธุ์กับ ดินแดนมาตุภูมิของตนเอง ในหลาย ๆ มิติ เช่น การ ก่อตั้งหิวหมวดศรัทธา การหิบบิณฑบาตและแลกเปลี่ยน ทรัพยากรมนุษย์และภูมิปัญญาท้องถิ่น การเข้าร่วม แสดงตัวตนในพื้นที่วัฒนธรรมข้ามพรมแดน (ปอย งานวันเกิดครอบครัวชุมชน) เพื่อการธำรงอัตลักษณ์ ทางศาสนาและอัตลักษณ์ ความเป็นชาติพันธุ์ ของตนเองได้อย่างเข้มแข็ง และคงความโดดเด่น นอกจากนี้ ยังพบว่าชาวบ้านผาแตกมีปฏิบัติการที่ หลากหลายในการรักษาความสัมพันธ์กับบ้านเกิดใน รัฐฉาน ประเทศเมียนมา ด้วยการพยายามติดต่อ สื่อสารกันอย่างสม่ำเสมอ และธำรงรักษาไว้ซึ่ง ความสัมพันธ์ระหว่างกัน ผ่านการเดินทางกลับไป เยี่ยมบ้านเกิด การบริโภคสินค้าข้ามพรมแดน และการทำบุญข้ามพรมแดน

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาเครือข่ายข้ามพรมแดน: ตัวตน และพลวัตทางวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ ในพื้นที่ ชายแดนไทย-เมียนมา กรณีศึกษาหมู่บ้านผาแตก อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เน้นการวิเคราะห์ตาม กรอบแนวคิด ดังนี้ ๑) การข้ามถิ่นที่ (Translocality) และชุมชนข้ามพรมแดน (Transnational Communities) ๒) แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม และ ๓) แนวคิดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม เพื่อนำมา อภิปรายผลใน ๕ ประเด็นหลัก คือ

ประการที่หนึ่ง เครือข่ายข้ามพรมแดนทางศาสนาและชาติพันธุ์ของชาวไทยใหญ่ในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา ทำให้เกิดกระบวนการข้ามถิ่นที่ (Translocality) ซึ่งหมายถึงกระบวนการสร้างพื้นที่ของความผูกพันเป็นสมาชิกหรือการเชื่อมต่อสายสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนในแบบข้ามถิ่น ทั้งในมิติทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ปฏิบัติการของเครือข่ายข้ามพรมแดน หรือ การกระทำการของชาวไทยใหญ่ในพื้นที่ชายแดน ทั้งในกรณีของหัวหมวดศรัทธา ผ้าป่าข้ามชาติ งานปอยวันเกิดครูบาบุญชุ่ม การแลกเปลี่ยนทรัพยากรบุคคล องค์กรความรู้ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ข้อมูลข่าวสาร ฯลฯ ได้นำมาสู่กระบวนการสร้างใหม่ความเป็นเขตแดน (Reterritorialization) ในแบบข้ามท้องถิ่นที่ข้ามพ้นไปจากความเป็นรัฐชาติ หรือการสลายความเป็นเขตแดน (Deterritorialized)

ประการที่สอง ชุมชนชาวไทยใหญ่ในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา เป็นลักษณะของชุมชนข้ามพรมแดน (Transnational Communities) ตามแนวคิดของ โทมัส ฟายส์ (Thomas Faist, 2000) เรื่องของสนามสังคมข้ามพรมแดน (Transnationism) กล่าวคือมีลักษณะเป็นสถานการณ์ซึ่งผู้เคลื่อนย้าย (Mover) ได้รวมกลุ่มกันในประเทศปลายทางกับผู้ที่มีเชื้อชาติ ศาสนา หรือมาจากประเทศเดียวกันมีสายสัมพันธ์ที่หนาแน่นและเข้มแข็ง แสดงออกซึ่งความเป็นปีกแผ่น เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และได้ทำกิจกรรมทั้งในเชิงเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม เพื่อเชื่อมโยงผู้คนที่ เป็นสมาชิกกลุ่มประเทศปลายทางได้ติดต่อสัมพันธ์และสร้างอัตลักษณ์ของการเป็นสมาชิกชุมชนร่วมกัน ขณะเดียวกันอาจเชื่อมโยงกิจกรรมเหล่านั้นไปสู่ผู้ที่พักอยู่ในประเทศต้นทาง (Stayer)

ประการที่สาม ปฏิบัติการเครือข่ายทางวัฒนธรรมข้ามพรมแดนรัฐชาติที่กล่าวมา นอกจากจะเป็นกุศโลบายสำคัญที่มีส่วนในการดำรงอัตลักษณ์ทางศาสนาของชาวไตที่ไม่ได้อยู่ในประเทศของตนเองได้อย่างแข็งแรงและคงความโดดเด่นแล้ว ในทางกลับกันความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนยังทำหน้าที่ผลิตซ้ำความเป็นสมาชิกทางสังคมในแบบข้ามรัฐข้ามชาติ ก่อให้เกิด “เครือข่ายญาติธรรมข้ามพรมแดน” และ “เครือข่ายชาติพันธุ์ข้ามพรมแดน” ที่สามารถขยายออกไปได้อย่างกว้างขวางด้วยการเชื่อมต่อระหว่างท้องถิ่นกับท้องถิ่น (Local-Local Connections) ผ่านเครือข่ายความเป็นเครือญาติและเพื่อนบ้านข้ามพรมแดน

ประการสุดท้าย การสร้างพื้นที่วัฒนธรรมมรดกร่วมอาเซียน จากปฏิบัติการของเครือข่ายทางวัฒนธรรมข้ามพรมแดนรัฐชาติ หรือ กิจกรรมที่ผู้คนชายแดนพยายามพัฒนาเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านในงานวิจัยนี้ สอดคล้องกับการนิยามความหมายของคำว่า “การทูตภาคประชาชน” (เสาวภา พรศิริพงษ์, ๒๕๕๖: น. ๑๐๖-๑๐๗) ที่กล่าวถึงการส่งเสริมความสัมพันธ์และความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยผ่านประชาชนของประเทศเหล่านั้น เพื่อร่วมกันสร้างพื้นที่วัฒนธรรม รวมถึงสำนึกร่วมในความหลากหลายทางวัฒนธรรมและมรดกของภูมิภาคอาเซียนมากขึ้น พร้อมเน้นว่านโยบายต่างประเทศที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง (Population-Centric Foreign Affairs) ซึ่งถือว่าประชาชนเป็นศูนย์กลาง ดังนั้นในยุคที่เทคโนโลยีการสื่อสารมีความก้าวหน้าและการอพยพเคลื่อนย้ายของประชากรมีมากขึ้น การดำเนินนโยบายต่างประเทศสำหรับโลกยุคนี้ จึงไม่ใช่ภาครัฐเท่านั้นที่มีบทบาท แต่ภาคประชาชนมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน

ข้อเสนอแนะ

ในกระแสโลกาภิวัตน์ที่อำนาจทุน เทคโนโลยี การสื่อสาร และบริโภคนิยม ได้ทำให้เกิดสภาวะข้ามพรมแดนและพันความเป็นชาติ ขณะที่ความคิดเรื่องความมั่นคง และพรมแดนยังคงดำรงอยู่ ประเทศไทย ในฐานะสมาชิกประชาคมอาเซียน ควรนำการทูตภาคประชาชนมาเป็นส่วนหนึ่งในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน ด้วยการเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนหรือผู้คนที่อยู่ในพื้นที่ชายแดนให้เข้ามามีส่วนในการสร้างความสัมพันธ์ในมิติวัฒนธรรม หรืออัตลักษณ์ที่ผู้คนที่ทั้งสองฝั่งมีร่วมกัน นับเป็นแนวทางการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่สอดคล้องกับหลักการความร่วมมืออาเซียน ด้านความร่วมมือในด้านสังคมและวัฒนธรรม

เอกสารอ้างอิง

- ชนากิตต์ ราชพิบูลย์. (๒๕๕๓). การศึกษาพฤติกรรม การใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์และผลกระทบต่อนักเรียนระดับ มัธยมศึกษาตอนปลาย ในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตร์มหาบัณฑิต คณะครุศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.
- ณัฐชวัล โภคาพานิชวงศ์. (๒๕๕๓). ดะมัสสะจอะพวย ปฏิบัติการสร้างความเป็นเพื่อนบ้านและชุมชนข้ามถิ่นของผู้อพยพข้ามพรมแดน ชาวพม่า ในจังหวัดระนอง. ใน วารสารสังคมกลุ่มน้ำโขง. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๓.
- ดนิตา มาตา และคณะ. (๒๕๖๐). เครือข่ายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย. ชื่อแผนงานวิจัย สังคมพหุวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย. งบประมาณสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ทวี สว่างปัญญางกุล. (๒๕๒๙). ตำนานเมืองเชียงตุง ปริวรรตจากต้นฉบับอักษรไทยเขิน. เชียงใหม่: ศูนย์หนังสือ เชียงใหม่.
- พัฒนา กิติอาษา. (๒๕๕๐). ความเป็นอนิจจังของพุทธไทย: จากสิ่งตกทอดผูกพันจากอดีต ถึงความทันสมัย และ การแตกตัวออกเป็น เศษเสี้ยว. ใน วารสารสังคมศาสตร์ ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๑.
- เรณู วิชาศิลป์ และคณะ. (๒๕๕๑). โท. เชียงใหม่: โรงพิมพ์มิ่งเมือง.
- เสาวภา พรสิริพงษ์. (๒๕๓๗). การทูตภาคประชาชน: จากพรมแดนรัฐชาติสู่พรมแดนวัฒนธรรม. ใน วารสารสังคม กลุ่มน้ำโขง. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๓ กันยายน - ธันวาคม ๒๕๕๖.
- หวง ฮ่วย คุณ. (ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์). การค้นคว้าเกี่ยวกับอาณาจักร “สยาม-ไตโบราณ” แปลโดย รสสุคนธ์ ชันธนะภา จาก A Research on Ancient “Siam-Dai” Kingdoms. ใน รวมบทความทางประวัติศาสตร์ ๑๐ (กุมภาพันธ์) ๒๕๓๗, อคินี่ มูลเมฆ. (๒๕๔๘). รัฐฉาน: ประวัติศาสตร์และการปฏิวัติ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.

ข้อมูลออนไลน์

- Faist, Thomas. (2000). Transnationalization in International Migration: Implications for Study of Citizenship and Culture. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1080/01419870032>.

บุคคลอ้างอิง

นวล แสงยอด. ชาวบ้านผาแตก ต. เวียงพาคำ

อ. แม่สาย จ. เชียงราย. ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

พระประสิทธิ์ คำโย. พระสงฆ์ วัดผาคำ บ้านผาแตก

ต. เวียงพาคำ อ. แม่สาย จ. เชียงราย. ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

สาม จองคำ. ชาวบ้านผาแตก ต. เวียงพาคำ

อ. แม่สาย จ. เชียงราย. ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ยี่ปะ เมืองลั้ง, ชาวบ้านผาแตก ต. เวียงพาคำ

อ. แม่สาย จ. เชียงราย. ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๖๑

หลงใจเย็น. ชาวบ้านผาแตก ต. เวียงพาคำ อ. แม่สาย

จ. เชียงราย. ๘ พฤษภาคม ๒๕๖๑.